

5. Байбурин А. К. Ритуал своё и чужое / А. К. Байбурин // Фольклор и этнография. Проблемы реконструкции фактов традиционной культуры. – Л.: Наука, 1990. – С. 3–17.
6. Трубачёв О. Н. Языкознание и этногенез славян: Древние славяне по данным этимологии и ономастики / О. Н. Трубачёв // Славянское языкознание. – М.: Наука, 1983.
7. Болдирев Р. В. Італіко-германіка і палеослав'я у координатах індоевропейського лінгвоетногенезу / Р. В. Болдирев // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київськ. держ. лінгвіст. ун-ту. Філологія. Педагогіка. Психологія. – 2000. – Вип. 1. – С. 227–238.
8. Потебня А. А. Слово и миф / А. А. Потебня. – М.: Наука, 1989.
9. Яковлева Е. С. О понятии “культурная память” в применении к семантике слов / Е. С. Яковлева // Вопр. языкознания – 1998. – № 3. – С. 43–73.
10. Тищенко О. В. Обрядова семантика у слов'янському мовному просторі / Олег Володимирович Тищенко. – К.: КДЛУ, 2000. – 236 с.

*Думчак І. М.
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника*

СПЕЦИФІКА ВІДТВОРЕННЯ РЕАЛІЙ У ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ АСКОЛЬДА МЕЛЬНИЧУКА “WHAT IS TOLD”

Відомо, що відтворення реалій у перекладі, особливо тих, які мають яскраво виражену національну специфіку, є чи не найскладнішим процесом для перекладача, адже вони становлять безеквівалентну лексику мови. Цій проблемі присвячена низка наукових розвідок учених, які пропонують різні визначення цього терміна, його класифікації та шляхи подолання труднощів, які виникають при перекладі реалій [1; 2; 5; 6; 7; 10; 11; 12; 14].

Більш складною для перекладача є проблема відтворення реалій оригінального твору мовою народу, з середовища якого ці реалії походять. Проблема здебільшого стосується творів тих авторів, які за національністю є представниками однієї країни, а за етнічним походженням – іншої. Йдеться про таке оригінальне явище у світовій літературі, як мультикультуралізм¹.

Метою статті є дослідження лінгвістичного аспекту американської полікультурності, зокрема мови творів представника її української складової Аскольда Мельничука.

Завдання:

– проаналізувати адекватність перекладу реалій в англomовному романі Аскольда Мельничука “What Is Told” (“Що сказано”);

– охарактеризувати особливість стилю американського письменника, адже реалії “завжди...стильотворчі засоби, бо вони сприяють створенню національного колориту як постійного складника стилю” [5, 158].

Аскольд Мельничук є американцем за національністю й українцем за походженням, якого завжди цікавило й цікавить власне етнічне коріння, свідченням чого є проблематика і тематика його трьох романів: “What Is Told” (“Що сказано”) (1994), “Ambassador of the Dead” (“Посол мертвих”) (2001) та “The House of Widows” (“Будинок вдів”) (2007), з яких два перших присвячені темі життя українських

¹ Це поняття позначається ще такими синонімічними термінами, як полікультурність, багатокультурність, мультикультурність та ін.

емігрантів, а в останньому – спостерігаються окремі українські мотиви. Український читач у перекладі знайомий лише з першим твором письменника (переклад здійснено О. Винниковим 1996 року). Цей переклад оминули увагою критики, хіба що поодинокі відгуки знаходимо в розвідках Т. Денисової й С. Павличко [4], [10].

До реалій зараховують топоніми й антропоніми, денотати на позначення установ, історичних фактів і подій в житті країни та фразеологізми [1], [5], [12]. З огляду на те, що не всі мовознавці визнають фразеологічні одиниці як реалії, для тлумачення цього поняття варто звернути увагу на дефініцію Р. Зорівчак, оскільки вчена слушно виокремлює фразеологізми, що за семантикою є історичними, побутовими чи етнографічними реаліями: “Реалії – це моноксемні і полілексемні одиниці, основне лексичне значення яких вміщає (в плані бінарного зіставлення) традиційно закріплений за ними комплекс етнокультурної інформації, чужої для об’єктивної дійсності мови-сприймача” [5, 125]. Наше дослідження стосуватиметься аналізу здебільшого не стільки “чужих”, скільки непростих для перекладу “своїх” реалій, характерних як для країни, про яку написаний англomовний твір, так і для країни, представником якої цей твір перекладено, – України.

Особливу увагу привертають творчі потенції перекладача, який у процесі перекладу стає своєрідним співавтором твору. Свен Біккертс з цього приводу слушно зазначає, що одним із завдань перекладача є підбір слів і каденцій при відтворенні форми і значення перекладу, а також важливими є вміння й енергія інтерпретатора в цьому процесі [15, 18]. Співзвучними такому твердженню є слова Віктора Коптілова про важливість значення власної індивідуальності в особі талановитого перекладача, який повинен свідомо підпорядковувати “свою індивідуальність особі автора оригіналу, як актор підпорядковує свою поведінку на сцені задумові автора п’єси” [6, 11].

Реалії можуть по-різному відтворюватися, адже їх вибір залежить від кількох передумов: 1) від характеру тексту; 2) від значущості реалій в тексті; 3) від характеру самої реалії; 4) від самих мов – їх словотворчих спроможностей, літературної і мовної традиції; 5) від читачів перекладу (в порівнянні з читачами оригіналу) [2, 94]. Проблема відтворення “прихованого внутрішнього смислу”, який закладений в художній канві роману з метою посилити рефлексії англomовного читача, виявилась непростю для перекладача. Емоційно-інтелектуальна спрямованість роману, яка полягає в правдивому відтворенні людської діяльності через призму духовного світу українського індивіда перед англomовним читачем, певною мірою знівельована перекладачем. Мова йде про конкретизацію твору, тобто наповнення конкретним змістом художньої канви шляхом заповнення “невизначених ділянок” власними уявленнями. З цього приводу варто звернути увагу на використання в англomовному творі історичних реалій та українських традицій. Так, до транслітерованого латиною українського слова додається закінчення -s у словах *versts*, *paskas* чи вживається поєднання англійського та українського слів у словосполучення, як-ось: *Old Stribunetz* (укр. Старенький Стрибунець – власна назва дитячої іграшки-коника) тощо. О. Винников обрав шлях простіший – спосіб калькування: зігнорував транслітерацію та подав слова з етимологічно українськими закінченнями: версти, паски, чим спотворив стиль автора. Доречнішим був би інший спосіб передачі таких сем – спосіб комбінованої реномінації, на зразок *versti*, *paski* з поясненням у покликаннях.

Використання фразеологізмів у творі засвідчує багатий словесний потенціал перекладача, вносячи в художнє мовлення струмись свіжості, надаючи йому більшої колоритності, експресивності та естетичної краси. Водночас відбір лексико-

фразеологічних одиниць дуже важливий для наближення до адекватної передачі стилю автора [6]. Україномовний варіант роману справляє враження не “відбору” фразеологізмів, а перенасичення ними художньої канви твору, чим не наближає до сприйняття стильової манери Аскольда Мельничука, якій притаманна стислість, лаконічність у висловлюванні.

Відзначаючи вдалі спроби перекладу аналізованого пласту мови, зупинимося проте на складних випадках, коли важко підібрати фразеологічний відповідник. У деяких випадках перекладач доцільно застосовує дескриптивну перифразу. Наприклад, англ. *“the world beyond the village was all rumor”* [16, 5], де *“rumor”* – чутки, перекладено як *“Світ за околицею був Наталці темним лісом”* [8, 10]. Зважаючи на те, що одна з головних героїнь Наталка представляє собою типовий образ неосвіченої жінки-селянки, вважаємо, що в перекладі перифраза “темний ліс” підібрана вдало. Інший приклад *“He lectured her, flourishing his bifocals like a baton”* [16, 4] – *“Він читав їй лекції, орудуючи окулярами, мов диригент паличкою”* [8, 10] підкреслює іронічний стиль американського письменника, який відзначає у своєму героєві Зенонові певну завзятість.

У перекладі досить часто трапляється введення фразеологічних одиниць, не властивих першотвору, як-ось: *“most of them drowned”* [16, 35], що буквально означає *“більшість потонула”* перекладено як *“їм жаба цицьки дала”* [8, 27]. Фразеологізм *“жаба цицьки дасть”* має значення *“хто-небудь утопиться або загине, потрапивши в незвичайні умови”* [13, 288], яке розширює конотацію лексеми *“потонути”*. *“The farmers were left with nothing”* [16, 41], що буквально означає *“селяни залишилися без нічого”* перекладено як *“селянам залишили пшик”* [8, 32]; *“He'd seen terrible things”* [16, 58] (буквально *“він бачив жахіття”*) у перекладі *“він напас очі жахами”* [8, 38]. Наведені приклади художньо збагачують мову перекладу, але відходять від оригіналу, хоч і не порушують структури і змісту висловлюваного, а отже, через таке втручання дещо втрачається самотній стиль американського письменника.

У першотворі трапляється багато українських транслітерованих латиною реалій, як-ось: *bandura, holubci, intelligentsia*; топонімів на зразок: *Nizhne, Chorne Ozero, Rovno*; вульгаризмів: *“Variatka! Durna Baba!”*, антропонімів на зразок: *Madame Vovkoolaka*, слів з пісень *“Shche ne vmerla Ukraina”*, *“Oy die dunai, oy die dunai, oy die dunai danna”*, які в перекладі не завжди виправдано опускаються.

Нашу увагу привертають українські антропоніми в англійському тексті і їх відтворення перекладачем на зразок: *Adriana Benko, Pavlo Horak, Hawrylyuk, Skovoroda* тощо. Деякі з них Аскольд Мельничук вводить з метою підкреслити комічність ситуації чи персонажів, а переклад не завжди засвідчує такий характер першотвору, як-ось: *George і Pavlo* тлумачаться уже як *Юрко і Павло*. Поєднання англійського й українського імен посилює комічність персонажів-носіїв. У цьому випадку перекладач зігнував транспозицію на конотативному рівні і застосував неточне тлумачення понять.

У першотворі присутні пояснення, призначені американському читачеві на зразок: *“The rivers were named Nebo and Peklo, Heaven and Hell (literally sky and hot place)”* [16, 15] або речення *“Lastivka which means sparrow”* [16, 23]. В україномовному варіанті такі пояснення опущені, що є недопустимим при інтерпретації. У перекладі маємо тільки: *“Ріки звалися Рай і Пекло”* [8, 17] стосовно першого речення. Щодо другого, то перекладач взагалі уникає контекстуального розтлумачення української реалії, чим позбавляє текст іронічності, характерної для стилю автора, оскільки слово

“ластівка” насправді позначається англійським словом “swallow”, а не “sparrow”.

Увагу слід звернути на переклад українських військових звань, як-ось: “cossack”, “captain”, які тлумачаться як сотник. Порівняємо: *captain* – *сотник галицького війська* і *captain Reichman* – сотник німецької армії Райхман. Якщо сотники у галицькому війську були, то німецькі військові таких звань не мали. Відтак справджується думка О. Гайнічеру про те, що “при перекладі (заміні) реалій небажаним є підбір таких понять, які мають національне забарвлення у мові перекладу” [3, 110].

В українському варіанті спостерігається й повна втрата смислової конкретики, що є ще одним незаперечним свідченням грубого недотримання перекладачем першотвору із недоречним застосування описового тлумачення. Мова йде про відтворення розмови Стефанового знайомого Загайкевича з дівчиною словами самого Стефана. Порівняємо:

“She’d complained to him about... her mother, who wouldn’t let her wear makeup. “Why dabble with a finished work of art” he asked” [16, 144].

У перекладі:

“Вона нарікала на ...неньку, яка геть усе забороняла. “Навіщо підправляти шедеври?” – запитав Стефан сам себе” [8, 91].

Англійське слово “*makeup*”, що у перекладі означає “макіяж”, допомагає більш точно зрозуміти наступне речення з прямою мовою, у якому Стефан підтримує матір щодо заборони дочці фарбувати обличчя. Неадекватний переклад висловленого позбавляє читача розуміння смислу сказаного.

Архітектоніка оригіналу має свою специфіку. Твір побудований частково за принципом драматичного твору: на початку виведений склад персонажів роману. Кожен розділ поділяється на підрозділи із заголовками. При аналізі паратекстуальних взаємовідношень у романі слід зауважити, що перекладач не завжди адекватно передавав назви частин тексту. Так, один з підрозділів першого розділу в англійському тексті, названий по-французьки “*L’ Homme Moyen Sensuel*”, перекладається О. Винниковим українською мовою як “Добромисник”, що не тільки неточно передає заголовок, а й нейтралізує свідомий намір американського письменника співвіднести заголовок з подіями, які відбуваються з головним героєм Стефаном Забобоном у Парижі. Відомо, що одним із видів віднайдення семантико-стилістичних відповідників реалій є їх контекстуальне розтлумачення, якого український перекладач уникає, адже іноземні вкраплення потрібно зберігати, а внизу тексту подати буквальне тлумачення*. Відтак можна стверджувати про часткову відсутність рефлексії перекладача у стосунку до задуму автора, що певною мірою є неадекватним кроком у збереженні інтерпретатором структури тексту, яка несе певне контекстуальне навантаження і викладена за певною логікою.

Висновки. Аналіз тлумачення реалій англійського роману “Що сказано” Аскольда Мельничука в українському перекладі показав його певні недогляди і позитиви. На нашу думку, основним недоглядом перекладача є штучне розширення конотації лексики перекладу, порівняно з лексикою першоджерела. Вважаємо, що переклад виконано у фольклорно-екзотичному стилі, на відміну від нейтрального оригіналу, а тому, хоч і говорить мовою своїх героїв, не завжди є адекватним у відтворенні реалій. Перспективою для подальших досліджень є аналіз американських реалій в українському перекладі цього роману.

* До слова, у Лесі Українки є вірш “*Le’gende des siecles*” – назва точно калькує назву збірки В. Гюго.

Л і т е р а т у р а :

1. Виноградов В. С. Лексические вопросы перевода художественной прозы / Венедикт Степанович Виноградов. – М.: Изд-во Московского ун-та, 1978. – 172 с.
2. Влахов С. Непереводимое в переводе / Сергей Влахов, Сидер Флорин. – М.: Международные отношения, 1986. – 416 с.
3. Гайнічеру О. І. Поезія і мистецтво перекладу / Гайнічеру Олег Іванович. – Літературно-критичний нарис. – К.: Дніпро, 1990. – 212 с.
4. Денисова Т. Н. Плюралізм сучасності: людина у контексті демократії / Тамара Наумівна Денисова. – Історія американської літератури ХХ ст.: навч. посібник. – К.: Довіра. – 2002. – С. 275–312.
5. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англомовних перекладів української прози) / Роксоляна Петрівна Зорівчак. – Львів: Вид-во при Львівському ун-ті, 1989. – 216 с.
6. Коптілов В. Теорія і практика перекладу / Віктор Вікторович Коптілов. – К.: Юніверс, 2003. – 165 с.
7. Крупнов В. Н. Курс перевода / Виктор Николаевич Крупнов. – М.: Международные отношения, 1979. – 232 с.
8. Мельничук А. Що сказано / Аскольд Мельничук. – Харків: Фоліо, 1996. – 128 с.
9. Павличко С. Про Аскольда Мельничука / Соломія Павличко // Сучасність. – 1997. – № 6. – С. 8–9.
10. Полужин М. М. Теорія і практика перекладу з англійської мови на українську: навч. посібник / М. М. Полужин, Н. М. Максимчук, Л. Ф. Омельченко. – К.: УМК ВО, 1991. – 96 с.
11. Реформатский А. А. Введение в языковедение / Александр Александрович Реформатский. – М., 2008. – 536 с.
12. Томахин Г. Д. Реалии-американизмы / Геннадий Дмитриевич Томахин. – М.: Высшая школа, 1988. – 239 с.
13. Фразеологічний словник української мови: у 2-х кн. – К.: Наукова думка, 1999. – 984 с.
14. Шахова К. А. Заметки о переводе слов-реалий // К. А. Шахова, А. Г. Баканов. – Теорія і практика перекладу: Респ. міжвід. наук. зб. / Київ. держ. університет. – 1979. – Вип. 2. – С. 93–99.
15. Birkerts S. The Art of Translation: Voices from the Field / Sven Birkerts // Harvard Review. – 1999. – P. 32.
16. Melnyczuk A. What Is Told / Askold Melnyczuk. – Boston. – Faber and Faber. – 1994. – 202 pp.

Єрмоленко С. С.

**Інститут мовознавства імені О. О. Потебні
НАН України**

ЯВИЩЕ МЕЛІОРАЦІЇ ОРИГІНАЛУ В ХУДОЖНЬОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Вираз *меліорація оригіналу* як терміносполука може позначати два різновиди явищ. Воно може служити для найменування випадків, коли перекладач виправляє певні, зокрема мовно-стилістичні недоліки оригіналу. У такому разі перекладач виступає і як редактор, передаючи не лише те, що і як автор оригіналу дійсно написав, а й те, чого він не написав, але мав би, на його думку, написати. Приміром, саме в цьому дусі діяв М. Т. Рильський. Х. Лойцкер, оцінюючи переклад вірша “Спи, Олексю” Шолом Алейхема, що його здійснив М. Рильський, підкреслював, що переклад стилістично перевершив оригінал, оскільки Шолом Алейхем, видатний прозаїк і класик єврейської літератури, поетом усе ж не був і у своїх сатиричних віршах мало дбав про досконалість форми [6, 196]. Б. Л. Пастернак завжди підкреслював необхідність свободи, виразності, природності й легкості перекладу, а також наголошував на потребі відступати від “важкої дослівності” на користь саме цих рис [9, 383, 431, 523, 525–526]. Він говорив і про амбівалентність підходу, наслідком якого є “оголення” оригіналу: тоді виграє найкраще в автора, натомість для менш удалого ліпшим був би менш прозорий і зрозумілий переклад [8, 362]. Доцільність такої позиції перекладача не може мати однозначної оцінки, яка, з одного боку, робиться з